

Utcabeliek

(második rész)

Kovácsné Bodor Amália gyakran betegeskedett, vagy legalábbis úgy tett, mintha beteg volna. Ilyenkor reggel csak nehezen kelt föl ágyából, mely nemcsak az övé volt, bár elég keskeny, hanem Ferencé, az uráé is, így ketten szorongtak rajta, de mit tegyenek, hiszen télen csak egyetlen szobát tudtak fűteni, akkor is csupán nappal, amikor Amália a reggelit, az ebédet és a vacsorát főzte a régóta bevált takaréktűzhelyen, vagyis a sparheton, ahogy általában nevezték. Ebben a keskeny, szűk és alacsony mennyezetű szobában, melyet csak egy vasrácsos kis ablak világított meg, s melyben csupán még egy ágy fért meg a másik oldalon, ahol a két fiú aludt: Feri és Karcsi egymás mellett, olykor egymást rugdosva hideg lábukkal, hogy nekik több hely jusson. Mindössze egy csupasz asztal és négy karoszlék fért meg még itt. Este lefekvéskor a levetett felsőruhákat egy fogásra, a falba vert szögekre akasztották, vagy a szék karfájára helyezték. A szoba deszkapadlózatát Amália hetente egyszer súrolta föl, tisztította meg a ráragadt sártól és egyéb szeméttől. Ilyenkor a fiúkat kizavarta az udvarra:

– Menjetez kint játszani! – ripakodott rájuk mérgesen, ha rögtön nem indultak.

Egyszer megtörtént, hogy mikor Amália nem érezte jól magát, és tovább szeretett volna pihenni az ágyban, a Jóska gyerek, az inas, akit Ferenc a két segéd elbocsátása után is megtartott, mert szükség volt rá a kisebb munkákhoz, a fűrészeléshez, és különben is rokonfélének számított, akivel illető jól bánni, kopogtatás nélkül beosont a szobába – úgymond azért, hogy a szomját oltsa, de valójában azért, hogy elemeljen egy-két apró tárgyat, amely a keze ügyébe került –, s Amáliát még mindig az ágyban találta.

Visszatérve a műhelybe, lelkendezve mondta, hogy előbb mit látott. Ferenc erre hirtelen támadt haragjában berontott a szobába, és ráförmedt a feleségére:

– Mire nézed a napot! Nem látod, hogy már fényes nappal van?

Amália nyögdécselve föltápáskodott az ágyból, és hozzáfogott a főzéshez. Korán el kellett kezdenie, mert a hozzávalókat is neki magának kellett összeszednie a kertjükből. Jól tudta, mi hol van, mert maga termelte meg őket.

Ha nem sütött be a nap a szobába, ott elég homályosan lehetett látni, s meg kellett gyújtania a petróleumlámpát, hogy jobban lásson. De Amáliának akadt más gondja is a főzésen kívül: a kenyérsütés, melyre hetente legalább egyszer sort kellett kerítenie, kora hajnalban el kellett kezdenie a dagasztást; aztán a nagymosás, melyhez Amália a szappant is maga főzte ki.

Ferenc csak étkezéskor és éjszaka tartózkodott otthon. Szótlanul evett, éjszaka horkolt. Sosem látták sem nevetni, sem szomorkodni. Csak a műhelyben érezte jól magát, s ha csak tehetett, reggeltől estig ott dolgozott. Vacsora után aztán fogta magát, és elment a nénjéhez. Ott estelten mindig vidám társaság gyűlt össze a szomszédokból, mindenki jól érezte magát. Etel néne gondoskodott róla, hogy így legyen. A tűzhelyen mindig ott melegedett egy bögre ital és egy nagy fazék főtt kukorica. Ha elegen gyűltek össze, elkezdődött a kártyacsata. Ha nem, akkor elkezdtek a nótázást. Az első szóval mindig Etel kezdte. Jó hangú asszony volt, így természetesen mindig ő választotta meg a nótát. Eleinte hazafias, majd szerelmi dalok következtek, míg késő este nem lett. A ház gazdáját Kőfaragó Bélának hívták, aki rendszerint a sarokban gubbasztott, mert ette

a méreg, gyomorhajós lévén. Ő is vasutasként szolgált a MÁV-nál, de a hatalomváltáskor őt is elbocsátották állásából, s így privát kőművesként kellett dolgoznia.

Kőfaragóéknak két gyermekük született: egy fiú és egy lány. A fiú polgárba járt, és szorgalmasan tanult, de a szíve nem bírta az iskolával és a versenyszerű kerékpározással járó túlzott megterhelést, és korán meghalt. Szülei a lányt is szerették volna továbbtaníttatni, csak hogy Ica-nak – így hívta mindenki, aki ismerte – kisebb gondja is nagyobb volt a tanulásnál, és már az első polgáriból is kimaradt. Önszántából-e, vagy az apáca tanárainak a jóvoltából? Nem lehet tudni. Mindenesetre, már akkor is a legényeken járt az esze, és ilyen nóták érdekelték: *János, legyen fenn a János-hegyen / Estére odavárom. / János, nekem nehogy álmos legyen, / Mert én azt ki nem állom! / Jaj, Jani, szeretném hallani, / Szerelmet vallani, / Csak ez a kívánságom!* Szülei hát nem bánták, hogy Ica abbahagyta a tanulást. Gondolták, úgyis hamarosan férjhez fog menni. Így is történt, ugyanis már tizenhét éves korában eljegyezte egy atlétatermetű fiatalember, akivel nem lehetett packázni; fényes lakodalmat rendeztek, és oda Kovácsék is meghívták.

A táncmulatságra az udvaron került sor a nagy létszámú meghívottak miatt, de jó idő is volt késő estig. Amália kissé szégyenkezve mesélte később, hogy akadt olyan táncos, aki még az asztal tetején is ropta a csárdást.

Etelről Amália azt is tudta, hogy közvetlenül még a szülés előtt is együtt kártyázott a férfiakkal, s mikor már érezte, hogy közeledik az ideje, bement a belső szobába, s egyedül világra hozta a gyereket. Érdekes szokása volt, hogy hétfői napokon nem végzett semmilyen munkát, csak szótlanul ült a székében, és iddógált. Kovácsék eleinte teljes létszámban ellátogattak esténként Kőfaragóékhoz, később azonban Amália otthon maradt, mert úgy érezte, őt ott nem szívesen látják, lenézik külseje miatt. Neki ugyanis sem fülbevalója, sem nyakláncja nem volt, de a ruházata is kivetnivalónak tűnhetett az eléggé nagyvárosi hóbortban szenvedő vagy büszkélkedő Kőfaragóék szemében. Amáliának ruházkodásra alig tellett pénze. Ami jószágot nevelt, azt nem piacra szánta, hanem vasárnapi ebédre; és még a disznóólat is neki kellett kitakarítania. Így estére úgy

elfáradt, hogy legszívesebben lepihent, nemhogy vendégségbe járjon. Vele maradt otthon Feri fia is, aki még az esti órákat is kihasználta a tanulásra, olvasásra. Ferencsel így csak kisebbik fia tartott esténként vendégeskedésbe. Ott ő is jobban érezte magát, mint otthon. Alig töltötte idejét tanulással, az alatt a rövid idő alatt is felületesen végezte feladatait, és ugyancsak kedvetlenül, mégis elég jó bizonyítványt hozott haza a tanév végén. Érezte, tudta, hogy úgysem versenyezhet a bátyjával.

Kőfaragóékhoz ő is szeretett járni, mint az apja. Megállt a széke mögött, és figyelte a kártyacsatát. Természetesen apjának szurkolt, amikor pedig nótázásra került a sor, ő is többiekkel tartott a visítózásával. Észrevette ugyan, hogy Béla sógor rosszallással tekinget feléje a sarokból, de nem zavartatta magát, ettől még nem hallgatott el, és tovább visítózott a felnőttek dörögő kórusában. Hozzászólt már ahhoz, hogy őrá rosszallóan tekintenek. Meg különben is vidám természetűnek született. Szerencséjére!

Éretlen kora ellenére gyorsan fölfogta, mi a helyzet, hogy Béla sógor nem sok vizet zavar itt.

Rendszerint ezekre az Etel választotta kedvelt nótákra került sor: *Esik eső karikára, / Kossuth Lajos kalapjára. / Valahány csepp is esik rája, / Annyi áldás szálljon rája...; Lent a délibábos Hortobágyon...; Haragszom a töködre, / rámászott a kukoricaföldemre...; Én Istenem, tégy egy csodát...*

Amáliának nehéz sorsa volt, talán ezért nem látta őt senki nevetni. Sérelmeit viszont gyakran emlegette. Egyszer, amikor szülei és egyik nénje elkocsiztak a piacra, a tanyát Ilka nénjére és őrá hagyták, Ilka bezárkózott a konyhába, és kintről az ajtó előtt leselkedő Amália hallhatta, érezhette, hogy bent palacsinta sül.

– Ilka, adjál nekem is palacsintát! – könyörgött Amália, de az ajtó nem nyílt ki. Amália azt is hallotta az anyjától, hogy amikor még szopós gyerek volt, anyjának elapadt a teje, s tehéntejbe aprított sós kenyérdarabokkal etették. Talán emiatt is vált kákabélűvé és rossz alvóvá. Gyakori éjszakai sírása miatt aztán mákhajból főzött teát itattak vele. Ettől aztán három napig sem ébredt föl. Már azt hitték, hogy sose fog felkelni, végül azonban mégis csak fölébredt. Neki új ruhát nem vettek, mint nénjeinek, neki csak nénjei kinőtt és viseletes ru-

hái jutottak. Most ő lett a háziasszony, s igyekezett gyerekeinek a kedvébe járni. Olyan ételeket főzött, melyekre a városban tanították. Még krémest is süttött, és palacsintát, nemcsak vaníliás cukorral, mint az anyja, hanem mákosat és baracklekvárosat, valamint tejföllel leöntött túrósat is.

Kovácsék jobb oldali szomszédja Horváth István volt, aki feleségével és egyetlen leányával lakott anyja házában. Horváth vagy fél fejjel magasodott Kovács Ferenc fölé, ha egymás mellett álltak, és felesége is termetre hozzá illett. István úgy foglalta el a házat nősülése után, hogy özvegy anyja, aki férjét még a nagy háborúban elvesztette, és szükösen éldegélt kiskorú fiával a kis vályogházban, férjhez ment egy jól kereső és saját házzal rendelkező özvegyemberhez, így a házát átengedte nősülendő fiának. István felesége néhány hold földet kapott hozományul a szüleitől. István ezt művelte, s olykor még napszámba is eljárt. Mindketten fogukhoz verték a garast, hogy lovat vehessenek, meg mindent, ami a földműveléshez kell. Ennek meglett az eredménye, mert egyévi kuporgatás után már szekér állt a fészerükben, és ló nyerített az istállójukban. Gyerekük csak egy született. Őt nagyon féltették és kényeztették. István még hintát is szerkesztett neki a ház végében magasodó diófa oldalt kiálló vastag ágára, télen pedig elvitték a lányukat a nagyszüleikhez, ahol meleg szoba várta, meg a kemence padkája a vendég unokát, s ahol enni is kapott, míg szülei otthon fagyoskodtak a sokszor hideg és fűtetlen házban.

Horváthnéval Amália jobban tudott társalogni, mint Szűcsnével, mert Horváthné beszédesebb és barátságosabb volt, mint Szűcsné, és némileg szórakoztatta Horváthné beszédmodora is, majd minden harmadik szava ez volt: Úgymondván. Ezt a kifejezést nyilván apjától hallhatta, aki bibliás ember volt. Egyszer Amália tőle is elhidegült, mert István anyjától azt hallotta, hogy amikor elment hozzájuk látogatóba, menyé idegenként fogadta, ugyanis kelletlenül szólt lányához:

– Hozzál ki egy széket a nagyszobából a nének!

István szerencsére épp akkor kint dolgozott a földjükön, s nem hallhatta ezt a sértő megjegyzést, a *néni* szót. Nem nehéz elképzelni, hogyan érezte magát szegény öregasszony, ha még másoknak is elpanaszolta sérelmét, hiszen őt ide-

genként kezelték a saját házában. Lám, a szegénységben mivé válik az ember! Ferenc István szomszédjával igyekezett jó viszonyban lenni, s Szent István napján föl akarta köszönteni szomszédját, de az elhárította a felköszöntést:

– Én nem ezen a napon ünnepelem a névnapomat, hanem a másik István-napkor.

Ferenc megütődve nézett rá, de megértette, miről van szó. István nyilván okos és óvatos emberként tartott tőle, hogy még nemcsak a falnak, de a kerítésnek is füle van... Olykor előfordult, kivált, ha nagyon hidegnek találták a lakásukat, hogy Horváthék átmentek a szomszédba, Kovácsékhoz egy kicsit megmelegedni, és krumplit is vittek magukkal, s betették a lernibe sülni. Ferenc ilyenkor otthon maradt – nem kis keserűségére, de azért elbeszélgetett a szomszédal, habár nem sok újat hallott tőle, Horváthék ugyanis nem jártak újságot, mint Kovácsék. Ebben az utcában, úgy rémlik, enyelgésre, a szeretet nyílt kifejezésére nem igen került sor, és a szerelemnek talán még a fogalmával sem voltak tisztában a magyarok, mert fő gondjukat a megélhetés okozta. Ez a magatartás nemcsak Horváthékat, hanem Szűcséket is jellemezte, téli tüzelőt alig tudtak beszerezni. Ahol volt kemence, ott szárízékkal, kukoricacsutkával és szalmával fűtöttek be naponta kétszer is.

A harmincas évek végéhez közeledve a világ helyzet politikailag is egyre zavarosabbá kezdett válni, s bár Ferenc jövedelme akkorra eléggé megcsappant, az újságot mégis megrendelte, s ebben mindig talált izgalmas híreket. Egyszer azt olvasta, hogy az újság nyereménypályázatot hirdet előfizetőinek egy vadonatúj kerékpárra. Nagy szó volt ez még akkor, mert az utcában csak Ica büszkélkedhetett kerékpárral. Ferenc pályázott, és egy későbbi újságszámban azt olvashatta, hogy a biciklit ő nyerte meg. Ettől a jó hírtől az egész család fölbolydult, s izgatottan várták a nyereményt, a kerékpár azonban csak nem akart megérkezni. Már egy hét is elmúlt, s biciklinek se híre, se hamva. Ferenc nem tudta mire vélni a dolgot. Becsapás lett volna az egész? Fogta magát, és elment a vasútállomásra, hogy megtudja a késedelem okát, de az állomásfőnökkel csak nehezen tudta megértetni, miről van szó, hiszen ő alig tudott egy-két szót szerbül, az állomásfőnök pedig még annyit sem magyarul. Végül akadt valaki, aki tolmácsként segített, s az állomásfő-

nők készségesen átadta Ferencnek a telefont. Ő pedig nagy nehezen fölhívta az újság szerkesztőségét, s az egyik újságíró azzal biztatta, hogy a bicikli már útban van. S valóban így is történt, mert a kerékpár hamarosan megérkezett a vasútállomásra. Nagy lett az öröm Kovácséknál. A két fiú mindjárt rá szeretett volna ülni, de erre majd csak hosszas gyakorlás után kerülhetett sor.

Kovácsékkal szemben az utca másik, napfényes oldalán egy horvát család lakott Somogyiék házában, amely üressé vált, miután Somogyi átköltözött Szegedre, ahol lakást és jó állást kapott a vasútnál. Horváckiék mindjárt a beköltözés után vigadozni kezdtek esténként, ugyanis az egész család órák hosszat vidám horvát dalokkal szórakoztatta a szomszédokat. Ez a vigalom azonban nem tartott sokáig, noha Horvácki az új államtól is megkapta a nyugdíját.

Előttük az utcán három eperfa magasodott. Az egyik fekete epret hozott, a másik, a középső, rózsaszínűt, a harmadik pedig fehéret. A Kovács fiúk élvezettel mászták meg ezeket a fákat, s lakmároztak az eperből. Horvácki jól tudott magyarul, mert régebben a MÁV alkalmazottja volt, s nem bánta az eper megdézsmálását.

A csendőrök bal oldali szomszédságában egy takaros külsejű ház gazdájának Masa Mihály tudhatta magát, az épületben feleségével, fiával és két lányával együtt lakott. Mihály nem köszönt előre senkinek az utcabeliek közül, kivéve a csendőröket. Őket már szívélyesen köszöntötte, ha találkozott velük, mégpedig szerbül: Dobar dan, dobro jutro! (Jó napot, jó reggelt!), habár csak ennyiből állt a szerbnyelv-tudása. Szálfaegyenes természetével és peckes járásával tűnt ki a többi utcabeli magyar ember közül. Felesége is rátarti asszony volt, aki ha olyan emberrel váltott szót, aki megnyerte a tetszését, csupasz, erős karját keresztbe fonva a mellére szorította. Cséplés előtt már hatalmas búzaasztag tornyosult az udvarukban, magasabb, mint másutt az utca két során, így náluk zakatolt legtovább a cséplőgép. Ilyenkor a nyitott kapunál és az eltávolított deszkakerítés helyén gyerekek és asszonyok báméskodtak. Köztük volt Szűcsné is, akinek a hosszadalmas csépléstől elment a kedve, és ezt mormogta magában:

– A kólika essen beléjük!

Azt azonban elismerően szemlélte, hogy Masa Mihály fia milyen könnyedén emelgeti a nehéz búzászsákokat.

A többi utcabeli asszony közül még mindig akadt olyan, aki keserűen emlegette, hogy amikor megalakult az új állam, a nem itt született magyarokat kitoloncolták innen, habár saját házuk és egyéb vagyonuk is volt. Az egyik asszony akkor azt találta mondani a kitoloncolást végző rendőröknek, hogy miért nekik kell innen elmenniük, mikor ők jöttek ide előbb, és miért nem azoknak, akik később jöttek ide. Az egyik felbőszült rendőr ekkor fölpofozta a szegény asszonyt. Ez a rendőr nyilván tudott magyarul, mert Szeged környékéről települt át a lakosságcsere alkalmával.

Az utcabeli magyar asszonyok is jól ismerték Bodorék esetét. Bodor Istvánról az a hír járta, hogy szavazáskor egyedül ő ment el az utcabeli magyarok közül szavazni. A szavazást nyíltan kellett végezni, hangosan bemondani, hogy ki kire adja le a voksát. Bodor István a horvát jelöltet nevezte meg. Ekkor megkérdezték tőle, miért teszi ezt, hiszen a szerb jelölt ismertebb ember, mint a horvát.

– Azért – mondta István bátran –, mert az nekünk, magyaroknak jobban megfelel.

A rendőrök közül ekkor többen is előkapták a gumibotjukat, és éktelen káromkodás közepette agyba-főbe verték Bodor Istvánt, a férfi ezek után csak nehezen vánszorgott haza. Otthon aztán olyan furcsán kezdett el viselkedni, hogy alig ismert rá a családja, és félni kezdtek tőle, mert kiirtással fenyegette őket. Bodorné végül addig rimázkodott a községházán, hogy a rendőrök Bodor Istvánt elszállították egy zágrábi elmegyógyintézetbe. Bodorné azonban nem esett kétségbe, lányait sorban férjhez adta, mégpedig igen jól, ő maga pedig hetente egy alkalommal vendégül látott egy még jó erőben lévő, módos és tehetős özvegyembert, akivel bezárkózott a tisztaszobába, ahová gyerekei nem mehettek be.

Úgy tűnik, az idők változásai azt is magukkal hozzák, hogy a nők gondoskodására, szeretetére, odafigyelésére, talpraesettségére, találékonyságára és szorgalmára egyre nagyobb szükség lesz ezután, míg a férfiak munkaerejére egyre kevésbé; a női igény tehát előbbre való a férfiigénynél. Ugyanakkor viszont az élet maga sokkal fontosabb, mint a nők valahány igénye együttesen.